

מאמר ראשון בסידרה: כך נוצרה הבעיה שתעמיד את המדינה במבחן חמור

מידוע הם ברחו?

הילד בעל השערות הבהירות והמקורזלות משך את תשומת-לבי. הקראתיו אלינו. הוא ניגש ללא היסוס. באותם הימים, כשבועיים אחרי כיבוש עזה, בעת מיבצע סיני, כבר התרגלו ילדי מחנה הפליטים האדיר רימאל אל-בחר לראות ישראלים.

„מניין אתה, ילד?“ שאלתי. הוא נראה לי כבן שבע. „אני מסגיד, יא סידני“, ענה.

נתתי לו שילינג ומיהרתי אחרי בני-לחיתי, שהמשיכו לפסוע. לשם סגיד היה צליל מוכן באוזני. מניין אני מכיר אותו?

לפתע עצרתי בעדי. מנכני הזכרון עלתה בי תמונה נשכחת.

גיבעה קטנה, מכוסה גיבעולי דורה. שלושה גיפים, מצויידים במיקל-עם, זוחלים באיטיות וזירה אל הפיסגה. כמה מטרים לפניו הם נעצרים. ראשינו ומקלעינו נמצאים מעל לקח הרקיע, מוסתרים רק על ידי הגיבעולים.

לפנינו, במרחק של כמאתיים מטרים, משתרע כפר ערבי. כלבים נובחים. פה ושם נראית דמותו של אדם מתהלך. מבט אחרון על המפה מתואר שזו הכפר שנקבע לנו כיעוד: סגיד.

„בסדר, אש!“ קובע המפקד. אנו יורים. סרט אחד שזי המיקלע הגרמי, ני, לאחר מכן עוד סרט. העניין כולו אינו נמשך יותר מחמש דקות. אנו נסוגים כמה מטרים, בהילוך אחורי, פוגים ודוהרים לעבר כפר ערבי שני, קוזה.

זה היה בסוף קיץ 1948. בעיצומה של מלחמה. הפעולה כולה נשכחה מלבנו. היא לא היתה מסוכנת או דראמטית. גיב שיגרתה שלא הרבינו לחשוב עליו. נשלחנו להבריה כמה ערבים מכמה כפרים, כדי ליצור איזון-חייץ בין השטח הכבוש בידינו לבין השטח שהיה מוחזק בידי הצבא המצרי.

איש מאתנו לא העלה על דעתו שאנו משתתפים ביצירת בעייה ש- תסריד את העולם משך תריסר שנים — בעייה אשר נועדה, בשלהי 1960, להוות את הסכנה החמורה ביותר המאיימת על המערך המדיני של ישראל.

★ ★ ★

מדיניות שר בתי-ענה

עצם קיומה של הסכנה בא רבים מאורחי המדינה כאפתעה גמור רה. כי מאזינים תמימים של קול ישראל יכלו להאמין בבטחון גמור שבעיית פליטי פלסטין נעלמה מזמן.

משך עשר שנים הופצץ האזרח על ידי אלפי ידיעות, שבאו להוכיח לו כי אכן דעתה של ממשלת ישראל בעניין זה נתקבלה על-ידי העולם. אם אמר מדינאי זר פסוק שיכול היה להתפרש כתמיכה בעמדה זו, הוא צוטט בהרחבה. עשרה פסוקים אחרים, שנאמרו באותו שבוע על-ידי עשרה מדינאים אחרים, חשובים אולי יותר, פשוט לא צוטטו. מיסמכים חשובים, כמו דו"ח האמרישילד, הובאו לידיעת הציבור הישראלי בצורה מקוטעת ומסורסת, כדי ליצור את הרושם הכוזב כי בעליהם אימצו לעצמם סוף-סוף את העמדה הישראלית.

כמו בתי-הענה באגדה המפורסמת, סברו פקירי ירושלים שאם אך יעלה בידם לשכנע את עצמם ואת הציבור כי הסכנה נעלמה, הרי תיעלם באמת. הם הגשימו את החלק הראשון של תפקיד זה. אולם הסכנה, תחת להיעלם, הולכת וגדלה.

ברגע זה כבר יודעת ממשלת ישראל כי מצפה לה קרב פוליטי חמור ביותר, אולי הקרב המר ביותר מאז קום המדינה. בארצות-הברית הגיע לשלטון נשיא צעיר ונמרץ, שלפי כל הסימנים החליט להפעיל לחץ חזק על ישראל כדי להכריחה לחיתורים. אחד מיועציו הקרוי בים, הסנאטור ויליאם פולברייט, ידוע כתומך עקבי בעקרון שיבת הפליטים.

אזינו זמן השתנה מאז-הכוחות באו"ם לרעת ישראל. בחיכות על בעיית הפליטים, שנסתיים זה עתה, תמכו 22 מתוך 44 המתחכמים בעקרון שעל ישראל להתזיר את הפליטים. רבע מן המתחכמים היה ניטראלי. רק הרבע הרביעי תמך בעמדת ממשלת ישראל — ורבע זה כלל את צעני המדינות הקולוניאליות, השנואות על הכוחות העולים בעולם.

אומנם לא הצליחו הערבים להביא לקבלת דרישתם החדשה: מינוי אפוסטרופוס בינלאומי לרכוש הניפקדים בישראל. אולם עצם העובדה שהערבים העוו עתה להציע הצעה כזאת,

מאת

אורי אבנרי

הנושא: ילדי פליטים ממחנה עזה, בתצלום האו"ם

את כל הדעות הקדומות, לגבש לעצמו דעה עצמאית אחרי שישמע וישקול את כל הנימוקים לכאן ולכאן.

★ ★ ★

רגשי-אשמה פמויים

מכל השאלות המתעוררות בוויכוח על בעיית הפליטים, אין שאלה פחות מועילה ופחות מעשית מאשר: מי אשם ביצירת הבעיה?

הערבים טוענים כי הפליטים גורשו בכוח הנשק, מתוך מגמה ברורה ומודעת לסנות את השטח להתיישבות יהודית.

דוברי ישראל טוענים כי הפליטים נטשו את בתיהם ומולדתם מרצונם החופשי, לפי סקודת מנהיגיהם, מתוך שאיפה לחזור אליהם אחרי השמדת המדינה.

משך תריסר שנים, גייסו התועמלנים המיקצועיים של שני הצדדים צבא כה אדיר של חצי-אמיתות, שקרים ואמונות כוזבות, עד כי העובדות הממשיות נקברו ונעלמו. מסופקני אם החוקר הגאוני ביותר יוכל אי-פעם לברר את האמת המלאה לגבי מרשה זו.

לכאורה, אין גם צורך בכך. אפילו היה העולם מקבל את הטענה המזוהה כי אומה שלמה קמה ביום בהיר אחד ונטשה מוצון את מולדתה, הרי לא היה מקבל את המסקנה אשר תועמלני ישראל מבקשים להסיק ממנה. מעצבי דעת-הקהל העולמית פשוט נכבדים לאשר את העקרון המסוכן שאומה, המפסידה מלחמה, מאבדת בכך גם את קיומה הפיסי בביתה. אחרי כל מלחמה היו ויהיו פליטים — אך עוד לא קרה כי אומה שלמה הפכה פליטה.

לא חשוב איך הסכו ערביי פלסטין לפליטים. לא חשוב אם אשמים בכך הערבים, הישר-אלים או שניהם כאחד. בעיית הפליטים קיימת — והעולם רוצה להיפטר ממנה.

בגלל זאת דומני שאסור לנו לפסוח על ניתוח שאלת האשמה. לא בגלל חשיבותו, אלא בגלל הבריות הנפשית שלנו. אם כמעט איש מאתנו אינו מסוגל לדון בבעייה זו בצורה שקטה והגיונית, הרי הסיבה העיקרית לכך נעוצה ברגשי-האשמה העמוקים המכרסמים בנכבי תהי-הכרה הלאומית.

מדי יום ביומו אנו עוברים על פני בתים שנבנו בידי זרים בעמל כפיהם — ושנלקחו מהם ללא תמורה. מאות אלפים הגרים בערים ובכפרים הנטושים, יודעים כי הם תפסו את מקומם של מאות אלפים אחרים, החיים עתה בשפל המצוקה והניחון באוהלים ובצריפים. משקים הדוגלים בסוציאליזם ובאחזת-עמים חשים בכל רגע כי קוטפים הם פירות מעצים שניטעו בידי עובדי אדמה מנושלים, הנמקים עתה באכסלה ממאירה מעבר לגבול, מרחק כמה קילומטרים.

כולנו יודעים זאת. כולנו חשים זאת. אולם איננו רוצים לדעת, איננו רוצים לחוש. דוחקים אנו ידיעה זו ותחושה זו אל מתחת לסף תודעתנו — כי קשה לחיות עמן. אולם הן מוסיפות להשפיע עלינו, לעתת את שיקול-דעתנו, לבלבל את תפיסותינו המוסריות, עד כי שוב איננו מסוגלים להבחין בין טענות שבהגיון לבין תירוצים אחיליים. לא פעם אמרו לי מדינאים והוגי-דעות זרים, שפשוט אין הם מסוגלים לעקוב אחרי דרך-המחשבה של יזויהם הישראליים, מן הרגע שאלה מתחילים לדבר על בעיית הפליטים.

הבה ונסה לחזור את הפרשה אל מרכז הכרוננו, כאמצעי של היגיינה פנימית. איך נוצרה בעיית הפליטים?

★ ★ ★

שני הצדדים אשמים

משך רוב ימי המלחמה, הייתי שייך ליחידה ממונעת, שנעה ללא הפסק לאורכו ולרוחבו של אזור הקרבות בדרום הארץ, מירושלים ועד עזה, מאשדוד ועד בית-גוברין.

יפי היו לה עד הרגע האחרון סיכויים רבים להתקבל, מעיד על כיוון ההתפתחות. גם האו"ם טימסס המושבע ביותר בירושלים שוב אינו יכול להיות בטוח כי החלטה כזאת לא תתקבל במושב הבא של העצרת, בסוף 1961.

ממשלת ישראל עומדת לגייס את כל עוצמתה, לזרוק את מלוא הכוחות של המדינה ושל יהודי העולם לתוך הקרב הנואש. אני כותב סידרה זו כדי לשכנע את בעלי-הדעה במדינה — ואף בחוגי הממשלה — להרהר בעניין שנית, במלוא האחריות וצלילות-הדעת, לפני שייכנסו לקרב זה.

ברור לי שאין אף איש בארץ שאין לו דעה מגובשת ונוקשה בבעיית הפליטים. גם ברור לי שדעת רוב אזרחי המדינה בנושא זה כפופה למניעים איראציונאליים, לדחפים תהי-הכרתיים המונעים מחשבה אובייקטיבית ודיון רציני. אך העניין חמור מדי, מכריע מדי לגבי עתיד המדינה, כדי שמותר לאדם לחתך על הנסיון להאירו באור של יוכוח ראציונלי.

בסידרה זו אשתדל להוכיח, כמיטב יכולתי: ● שפתרון בעיית הפליטים הוא המפתח לכל הסדר של שלום במרחב. ● שלא יתכן שום פיתרון וזלת זה שיתן לפליטים את הבהירה החופשית בין שיבה לישראל לבין קבלת סיצויים.

● שעיקרון זה יכול לשמש בסיס לתוכנית מעשית, המבטיחה את הצרכים הצבאיים, המדיניים והכלכליים של ישראל חזקה ועצמאית.

● שהרוח הצבאית, המדינית והכלכלית הכרוך בביצוע תוכנית זו יעלה בהרבה על מיגור עותיה וסכנותיה. ● כל אשר אני מבקש מן הקורא הוא לקרוא את הדברים בסבלנות, עד תומם, לשכוח זמנית